

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2003.gada 10.janvārī

lietā nr.2002-17-0103

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs A. Endziņš, tiesneši A. Lepse, R. Apsītis, I. Čepāne, J. Jelāgins, I. Skultāne un A. Ušacka, ar tiesas sēdes sekretāri Egiju Freimani,

piedaloties pieteikuma iesniedzēja – Valsts cilvēktiesību biroja – pilnvarotai pārstāvei Līgai Biksiniecei

un institūciju, kas izdevušas apstrīdētos aktus, – Saeimas un Ministru kabineta – pārstāvjiem – Saeimas Juridiskā biroja vadītājam Gunāram Kusiņam un zvērinātai advokātei Valentīnai Elksnei,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85.pantu, Satversmes tiesas likuma 16.panta 1. un 3.punktu, kā arī 17.panta pirmās daļas 8.punktu,

Rīgā 2002.gada 10.decembrī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

"Par likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrās daļas 1. un 3.punkta un Ministru kabineta 1997.gada 20.maija noteikumu nr.187 "Kārtība, kādā izmaksājama kompensācija naudā, dzēšot par bijušo zemes īpašumu lauku apvidos piešķirtos zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus" 3.1., 3.2.2., 3.2.3. un 3.3. apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 105.pantam".

Konstatējošā daļa

1. 1990.gada 21.novembrī Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) pieņēma likumu "Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos", kura 4.pants noteica, ka "zemes reforma tiek veikta divās kārtās: pirmā kārtā - 1990.-1996.gads, otrā - 10-15 gadu ilgā periodā, sākot ar 1993.gada 1.janvāri. Zemes reformas pirmās kārtas ietvaros - līdz

1991.gada 20.jūnijam - bijušie zemes īpašnieki vai viņu mantinieki, visi pašreizējie zemes lietotāji un jaunie zemes pieprasītāji iesniedz pieprasījumus par zemes piešķiršanu lietošanā lauku apvidos."

1992.gada 9.jūlijā Augstākā padome pieņēma likumu "Par zemes privatizāciju lauku apvidos", kura 1.panta 2.punktā tika noteikts, ka viens no zemes privatizācijas galvenajiem uzdevumiem ir "atjaunot zemes īpašuma tiesības bijušajiem zemes īpašniekiem, kam tās bija 1940.gada 21.jūlijā, vai viņu mantiniekiem". Likuma 12.pants "Kompensācijas saņemšanas tiesības" paredzēja: "Bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem ir tiesības saņemt kompensāciju par īpašumā bijušo izmaksāto zemi vai tās daļu, ja viņi to vēlas un ja viņi nav saņēmuši zemi dabā vai līdzvērtīgu zemi citā vietā." Likuma 14.panta trešajā daļā tika noteikts, ka "kompensācija izmaksājama valsts kompensācijas sertifikātos, kas segti ar nekustamo īpašumu". Panta ceturrtā daļa noteica, ka "kompensācijas izmaksāšanas kārtību nosaka īpašs likums".

1994.gada 8.decembrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par zemes privatizāciju lauku apvidos"". Šajā likumā noteiktajam personu lokam tika paredzēta iespēja dzēst zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus, saņemot samaksu naudā. Likuma 12.panta otrā daļa paredzēja, ka turpmāk "tiesības dzēst zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus, saņemot samaksu naudā 28 latu vērtībā par sertifikātu, Ministru kabineta noteiktajā kārtībā ir:

1) bijušajiem zemes īpašniekiem, kuri līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju;

2) bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu pirmās šķiras mantiniekiem, kuri zemi pieprasījuši līdz 1991.gada 20.jūnijam un nav varējuši to saņemt likuma ierobežojumu dēļ (ierakstīti neapmierināto zemes pieprasītāju reģistrā)".

Vienlaikus tika grozīta arī likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 14.panta trešā daļa, nosakot, ka "kompensācija izmaksājama naudā vai vērtspapīros Ministru kabineta noteiktajos termiņos un apjomos".

1995.gada 5.oktobrī Saeima pieņēma likumu "Grozījumi likumā "Par zemes privatizāciju lauku apvidos"", kas paplašināja likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrajā daļā paredzēto personu loku, nosakot, ka "tiesības dzēst zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus, saņemot samaksu - 28 latus par sertifikātu, Ministru kabineta noteiktajā kārtībā ir:

1) bijušajiem zemes īpašniekiem, kuri līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju vai zemi un šo zemi nav varējuši saņemt likumā noteikto ierobežojumu dēļ;

2) bijušo zemes īpašnieku pirmās šķiras mantiniekiem, kuri līdz 1991.gada 20.jūnijam ir pieprasījuši zemi un nav varējuši to saņemt likumā noteikto ierobežojumu dēļ (ierakstīti neapmierināto zemes pieprasītāju reģistrā);

3) bijušo zemes īpašnieku - politiski represēto personu pirmās šķiras mantiniekiem, ja viņi ir politiski represētie un līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju".

1996.gada 5.decembrī Saeima pieņēma grozījumus likumā "Par zemes privatizāciju lauku apvidos", vēlreiz paplašinot 12.panta otrajā daļā noteikto personu loku un nosakot, ka tiesības dzēst zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus, saņemot samaksu - 28 latus par sertifikātu, Ministru kabineta noteiktajā kārtībā ir arī bijušo zemes īpašnieku politiski represētajiem pārdzīvojušajiem laulātajiem, ja viņi līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju.

1997.gada 20.maijā Ministru kabinets izdeva noteikumus nr.187 "Kārtība, kādā izmaksājama kompensācija naudā, dzēšot par bijušo zemes īpašumu lauku apvidos piešķirtos zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus" (turpmāk – noteikumi nr.187). Noteikumu nr.187 3.punkts noteica, ka "tiesības dzēst sertifikātus, saņemot par vienu sertifikātu samaksu - 28 latus -, ir:

3.1. bijušajiem zemes īpašniekiem, kuri līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju par zemi vai pieprasījuši zemi un ir neapmierinātie zemes pieprasītāji;

3.2. bijušo zemes īpašnieku pirmās šķiras mantiniekiem, kuri:

3.2.1. līdz 1991.gada 20.jūnijam ir pieprasījuši zemi un ir neapmierinātie zemes pieprasītāji;

3.2.2. līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju par zemi, ir politiski represētās personas un mantojuši zemi no bijušā zemes īpašnieka - politiski represētās personas;

3.2.3. līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju par zemi, ir politiski represētās personas un mantojuši zemi no bijušā zemes īpašnieka, kurš nav bijis politiski represētā persona;

3.3. bijušo zemes īpašnieku pārdzīvojušajiem laulātajiem, kuri ir politiski represētās personas un līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju par zemi".

Ar noteikumu nr.187 spēkā stāšanos spēku zaudēja noteikumi nr.220.

Lai veicinātu zemes reformas pabeigšanu, 1997.gada 30.oktobrī Saeima pieņēma likumu "Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos", ar kuru personām, kas bija nokavējušas termiņu, deva iespēju atjaunot zemes īpašuma tiesības. Likuma 16.pants citastarp noteica, ka tad, "ja ir nokavēts termiņš, līdz kuram bija jāiesniedz dokumenti, kas apliecina zemes īpašuma vai mantošanas tiesības, zemes īpašuma tiesības var atjaunot Centrālā zemes komisija". Likumdevējs piešķīra tiesības pieprasīt kompensācijas sertifikātus vēl vienai personu grupai. Proti, likuma 2.panta trešā daļa paredzēja: "Ja vēl nav uzsākta tās zemes robežu ierādīšana (uzmērīšana), uz kuru tiek atjaunotas zemes īpašuma tiesības, bijušajam zemes īpašniekam vai viņa mantiniekiem ir tiesības no šīs zemes atteikties un pieprasīt par to īpašuma kompensācijas sertifikātus likumā noteiktajā termiņā."

1999.gada 15.aprīlī Saeima, grozot likumu "Par zemes reformas pabeigšanu lauku apvidos", precizēja šā likuma 16.panta pirmo teikumu: "Ja ir nokavēts termiņš, līdz kuram bija jāiesniedz

zemes vai īpašuma kompensācijas pieprasījums, kā arī dokumenti, kas apliecina zemes īpašuma vai mantošanas tiesības, Centrālā zemes komisija pēc ieinteresēto personu iesnieguma var piešķirt kompensāciju, apmierinot tos īpašuma kompensācijas pieprasījumus, kuri iesniegti ne vēlāk kā trīs mēnešus pirms privatizācijas sertifikātu izmantošanas termiņa beigām, un līdz zemes reformas pabeigšanai var atjaunot zemes īpašuma tiesības bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem uz viņiem pastāvīgā lietošanā piešķirto vai brīvo zemi."

2. Pieteikuma iesniedzējs – Valsts cilvēktiesību birojs (turpmāk – iesniedzējs) savā pieteikumā lūdza Satversmes tiesu atzīt likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrās daļas 1. un 3.punkta tekstu "līdz 1992. gada 31. decembrim ir pieprasījuši kompensāciju" (turpmāk – apstrīdētās likuma normas) un šo pašu tekstu noteikumu nr.187 3.1., 3.2.2., 3.2.3. un 3.3. punktā (turpmāk– apstrīdētās noteikumu normas) par neatbilstošiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 91. un 105.pantam.

2002.gada 25.oktobrī Valsts cilvēktiesību birojs iesniedza pieteikuma precizējumu, ar kuru sašaurināja savu sākotnējo prasību, lūdzot tiesu neizvērtēt iepriekšminēto tiesību normu atbilstību Satversmes 1.pantam.

2.1. Iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētās tiesību normas neatbilstot Satversmes 91.pantam, kurš citastarp noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.

Pēc iesniedzēja domām, apstrīdētās tiesību normas esot diskriminējošas, jo radot atšķirīgu attieksmi pret personām, kurām ir tiesības saņemt kompensāciju. Vienai daļai no iepriekš minētajām personām esot tiesības dzēst saņemtos kompensācijas sertifikātus naudā, pastāvot nosacījumam, ka kompensācija ir pieprasīta līdz 1992.gada 31.decembrim. Savukārt pārējiem, kuriem ir tiesības saņemt kompensāciju, neesot tiesību kompensācijas sertifikātus dzēst tikai tādēļ, ka viņi tos nav pieprasījuši līdz apstrīdētajās tiesību normās noteiktajam termiņam. Svarīgs arguments esot tas, ka līdz 1992.gada 31.decembrim likums neparedzēja tiesības dzēst kompensācijas sertifikātus naudā. Līdz ar to daudzas personas kompensācijai neesot pieteikušās, uzskatot zemi par lielāku vērtību nekā kompensācija. Atšķirīgai attieksmei, kas daudzām apstrīdētajās tiesību normās minētajām personām liedz pilnībā realizēt savas tiesības uz kompensāciju, neesot objektīva pamata. Gan tās personas, kuras pieprasīja kompensāciju līdz 1992.gada 31.decembrim, gan tās, kas to izdarīja pēc noteiktā termiņa, būtu jāuzskata par pilnīgi vienlīdzīgām, izvērtējot to tiesības uz kompensāciju. Tā kā pret attiecīgo personu grupu pastāvot atšķirīga attieksme, kas neesot objektīvi pamatota, apstrīdētās normas esot pretrunā ar Satversmes 91.pantu.

2.2. Iesniedzējs savā pieteikumā norāda, ka apstrīdētās tiesību normas esot pretrunā arī ar Satversmes 105.pantu.

Saskaņā ar spēkā esošo apstrīdēto tiesību normu redakciju kompensācijas sertifikātus varot saņemt visi bijušie zemes īpašnieki un to mantinieki, ja viņi to vēlas, bet dzēst kompensācijas sertifikātus naudā varot tikai tie, kas tos pieprasījuši līdz 1992.gada 31.decembrim. Kaut arī kompensācijas sertifikātus iespējams atsavināt, to cena tirgū esot vairākkārt zemāka nekā tā, kas noteikta dzēšanas gadījumā. Tādējādi Satversmes 105.pantā garantētās tiesības – ja tās tiek interpretētas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas kontekstā – tiek ierobežotas, jo, Saeimai iejaucoties šo tiesību īstenošanā, samazinoties īpašuma ekonomiskā vērtība.

Lai īpašuma tiesības ierobežotu, ierobežojumam esot jābūt pamatotam, t.i., jābūt noteiktam ar likumu, jāatbilst leģitīmam mērķim un jābūt samērīgam. Lai arī šis ierobežojums ir noteikts ar likumu, tam neesot noteikta leģitīma mērķa un tas esot nesamērīgs.

Iesniedzēja pārstāve tiesas sēdē norādījai – ir saprotams, ka valsts nevarēja garantēt kompensācijas sertifikātu dzēšanu naudā visiem tiesīgajiem, kas bija pieteikušies uz šo kompensāciju. Vienlaikus iesniedzēja pārstāve norādīja, ka apstrīdētajās likuma normās norādītās personas atradās pilnīgi vienādos apstākļos un šo personu grupēšana pēc kompensācijas pieprasīšanas laika neatbilstot demokrātiskas valsts principiem, piemēram, Satversmes 105.pantam, kurš nosakot tiesības uz īpašumu, kas savukārt paredz taisnīgu kompensāciju.

3. Saeima Satversmes tiesai iesniegtajā atbildes rakstā norāda – nepamatots esot iesniedzēja apgalvojums, ka apstrīdētā tiesību norma neatbilst Satversmes 91.pantam.

Satversmes 91.pantā noteiktais, proti, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas, jāsaprot tādējādi, ka cilvēku tiesībām jābūt vienlīdzīgām. Taču tas nenozīmējot, ka tām jābūt vienādām. Vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama. Šajā sakarībā Saeima uzskata, ka atšķirīgā attieksme pret personām, kuras noteiktas darbības veikušas normatīvajos aktos paredzētajos termiņos, un personām, kuras šos termiņus nokavējušas no valsts neatkarīgu iemeslu dēļ, esot pamatota un objektīva. Un tikai pati persona, neievērojot noteiktos termiņus, sevi esot nostādījusi nelabvēlīgā situācijā. Tāpēc arī konkrētajā gadījumā likumdevējs personām paredzot diferencētu pieeju, proti, tām, kuras savlaicīgi iesniegušas pieteikumu kompensācijas saņemšanai un atbilst arī citiem likumā noteiktajiem kritērijiem, esot tiesības pretendēt uz sertifikātu dzēšanu, saņemot samaksu naudā, bet tām, kuras pieteikuma iesniegšanu ir nokavējušas, šādu tiesību neesot.

Saeima nepiekrīt iesniedzēja viedoklim, ka apstrīdētās likuma normas neatbilst Satversmes 105.pantam. Saeima uzskata – Satversmes 105.pants citastarp nosakot, ka īpašuma tiesības var ierobežot saskaņā ar likumu. Apstrīdētās tiesību normas ir ietvertas likumā. Turklāt esot jāņem vērā, ka šajā gadījumā personas tiesības uz īpašumu ir skartas zemes reformas ietvaros.

Likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrajā daļā noteiktās papildu priekšrocības atsevišķām strikti ierobežotām bijušo zemes īpašnieku vai viņu mantinieku kategorijām, arī pie šīm kategorijām piederošajām politiski represētajām personām, esot pieļaujamas un vērtējamas kā atbilstošas sabiedrības interesēm.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis norādīja, ka tiesiskās skaidrības un tiesiskās palāvības principa ievērošanas nolūkā visām personām tika noteikts vienāds termiņš pieprasījuma iesniegšanai. Saeimas pārstāvis atzīmēja, ka šis termiņš sākotnēji tika saistīts nevis ar kompensācijas sertifikātu dzēšanu naudā, bet gan ar personas tiesībām izvēlēties – pieprasīt vai nu zemi, vai kompensāciju. Tādējādi nepamatots esot apgalvojums, ka apstrīdētajās likuma normās noteiktās personas kaut kādā veidā tiek "šķīrotas vai dalītas", jo esot divas personu grupas, proti, viena, kas pieteicās uz kompensāciju termiņā, un otra, kas nepieteicās šajā termiņā.

4. Ministru kabinets Satversmes tiesai iesniegtajā atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētās noteikumu normas atbilstot Satversmes 91. un 105.pantam.

4.1. Ministru kabinets nepiekrīt iesniedzēja viedoklim, ka gan tās personas, kuras pieprasīja kompensāciju līdz 1992.gada 31.decembrim, gan tās, kas to izdarīja pēc noteiktā termiņa, būtu jāuzskata par pilnīgi vienlīdzīgām, izvērtējot to tiesības uz kompensācijas sertifikātu dzēšanu naudā. Tādējādi atšķirīgā attieksme pret personām, kuras pieteicās likumdevēja noteiktajā termiņā, un tām, kuras šo termiņu nokavēja, esot objektīvi pamatota. Tas atbilstot vienlīdzības principam, jo vienlīdzība Satversmes 91.panta izpratnē nenozīmē nivelēšanu. Tā prasa vienādi izturēties tikai pret personām, kas atrodas patiešām vienādos un salīdzināmos apstākļos.

4.2. Ministru kabinets noraida pieteikumā izteikto apgalvojumu, ka apstrīdētās tiesību normas esot pretrunā ar Satversmes 105.pantu. Saskaņā ar likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta pirmo daļu valsts neesot ierobežojusi, aizskārusi vai iejaukusies personu īpašuma tiesībās, bet, atjaunojot īpašuma tiesības uz zemi, devusi tām iespēju izvēlēties – vai nu saņemt zemi, vai kompensācijas sertifikātus. Saskaņā ar šā likuma 12.panta otro daļu noteiktam personu lokam tikušas piešķirtas papildu tiesības dzēst saņemtos kompensācijas sertifikātus naudā. Tādējādi valsts, piešķirot šādas tiesības, esot nevis ierobežojusi personu īpašuma tiesības, bet, gluži pretēji, objektīvu iemeslu dēļ noteiktam personu lokam devusi papildu iespēju sava īpašuma izmantošanai.

Tiesas sēdē Ministru kabineta pārstāve norādīja, ka sākotnēji 1992.gada 31.decembris esot noteikts kā termiņš pieteikumu iesniegšanai un bijis saistīts tikai ar īpašuma tiesību atjaunošanu. Likumdevējs esot devis iespēju katram bijušajam īpašniekam (mantiniekam) izvēlēties – saņemt zemi vai kompensāciju. Pie tam kompensācija vienmēr tikusi saprasta kā kompensācija vērtspapīros, jo "valsts līdz zināmam brīdim nebija solījusi kompensēt zemi naudā". Ministru

kabineta pārstāve uzsvēra, ka šo sertifikātu dzēšana naudā no valsts puses esot bijusi atbalsts noteiktam personu lokam. Tā kā toreiz sertifikātu un zemes tirgus tikai veidojies, zemes cenas lauku apvidos bijušas ļoti zemas.

Secinājumu daļa

1. Latvijas Republikā veiktās zemes reformas pamatprincipi prasa ievērot gan to bijušo zemes īpašnieku vai viņu mantinieku īpašuma tiesības, kam tās bija 1940.gada 21.jūlijā, gan pašreizējo ēku un būvju īpašnieku, zemes lietotāju, kā arī valsts un pašvaldību likumīgās intereses. Lai šos likumā minētos principus īstenotu, zemes reforma noteikta kā terminēts process, jo tā ir saistīta ar konkrētu termiņu ievērošanu gan attiecībā uz pašas zemes reformas norisi (sākumu, pabeigšanu, kārtām), gan attiecībā uz zemes vai kompensācijas pieprasījumu iesniegšanu un izskatīšanu.

Atbilstoši zemes reformu regulējošiem normatīvajiem aktiem bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem bija dotas tiesības brīvi izvēlēties – vai viņi vēlas atgūt zemi (izņemot gadījumus, kad zemi nevarēja atgūt likumā noteikto ierobežojumu dēļ) vai arī saņemt par šo zemi kompensāciju. Termins, kādā iesniedzami pieteikumi kompensācijas saņemšanai, bija noteikts jau ar Augstākās padomes 1991.gada 15.maija lēmumu "Par tiesībām saņemt kompensāciju par 1940.gada 22.jūlijā Latvijas Republikas lauku apvidos nacionalizēto zemi". Šā lēmuma 2.punkts paredzēja, ka pieteikumi kompensācijas saņemšanai iesniedzami pagastu pašvaldībām līdz 1992.gada 20.jūnijam. Taču 1992.gada 10.jūnijā, izdarot grozījumus iepriekšminētajā lēmumā, šis termiņš tika pagarināts līdz 1992.gada 31.decembrim.

Likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.pantā sākotnēji bija noteiktas tikai kompensācijas saņemšanas tiesības, nevis tās saņemšanas kārtība. Šā likuma pieņemšanas laikā kompensācijas pieteikumu iesniegšanas termiņš bija zināms un saistošs visām personām, kuras vēlējās saņemt kompensāciju par savulaik nacionalizēto zemi. Zemes reformas sākumā likumdevējs vispār nebija paredzējis tiesības dzēst kompensācijas sertifikātus naudā. Vēlāk 12.pants tika papildināts ar otro daļu, dodot tiesības atsevišķām personu kategorijām dzēst zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus, saņemot samaksu naudā. Kā viens no kritērijiem iespējamai zemes īpašuma kompensācijas sertifikātu dzēšanai šīs daļas 1. un 3.punktā bija izvirzīta prasība, ka kompensācijas pieteikumam ir jābūt iesniegtam līdz noteiktam laikam – 1992.gada 31.decembrim.

Tiesības dzēst kompensācijas sertifikātus tika piešķirtas noteiktām personām, kuras citastarp bija ievērojušas likumdevēja noteikto pieteikšanās termiņu. To personu loks, kurām tika dotas tiesības saņemt īpašuma kompensācijas sertifikātus, ir daudz lielāks nekā to personu loks, kurām likumdevējs ir piešķīris papildu priekšrocības dzēst tos naudā.

Ņemot vērā ekonomisko un sociālo situāciju valstī, likumdevējs atsevišķām bijušo zemes īpašnieku un viņu likumīgo mantinieku kategorijām piešķīra papildu tiesības dzēst viņu pieprasītos kompensācijas sertifikātus naudā – 28 latu apmērā. Personas, kurām likumdevējs piešķīra tiesības dzēst kompensācijas sertifikātus, bija visvairāk cietušas zemes nacionalizācijas laikā, kā arī komunistiskā un nacistiskā režīma represijās. Objektīvu iemeslu dēļ nebija iespējams dzēst visus bijušajiem zemes īpašniekiem un viņu mantiniekiem piešķirtos zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus. Šādā gadījumā bijušo zemes īpašnieku un/vai viņu mantinieku intereses nebūtu samērīgas ar pārējo sabiedrības locekļu interesēm, jo tie varētu ciest pārmērīgi lielu izmaksu rezultātā. Šāda papildu priekšrocību piešķiršana atsevišķām personu grupām pamatojas uz taisnīguma principu.

Centrālā zemes komisija un Valsts zemes dienests bija konstatējis, ka Latvijā ir pieprasīta kompensācija apmēram par 1 miljonu hektāru zemes. Saeimas sēdē, kad likumdevējs lēma par kompensācijas sertifikātu dzēšanu naudā, tika minēts, ka tad, ja valstij būtu jāmaksā 28 latu par sertifikātu visām kompensāciju pieprasījušām personām, tas, pēc Valsts zemes dienesta datiem, prasītu no valsts budžeta aptuveni 150 miljonus latu. Šajā laikā valsts budžets bija aptuveni 900 miljoni latu. Ņemot vērā ierobežotās valsts budžeta iespējas, šāds izmaksas process ievilkts, bet tas no zemes tirgus un zemes īpašuma attiecību sakārtošanas viedokļa būtu nepieņemami. Savukārt, paredzot apstrīdētajās likuma normās noteiktajām personām tiesības dzēst sertifikātus naudā, izmaksājamā summa varētu būt ap 8 miljoniem latu (*sk. Latvijas Republikas 5.Saeimas 1994.gada 1.decembra sēdes stenogrammu*).

2. Satversmes 105.pants nosaka: "Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."

Nevar piekrist iesniedzēja viedoklim, ka, piešķirot noteiktam personu lokam papildu tiesības sava īpašuma izmantošanai, valsts būtu ierobežojusi citu personu īpašuma tiesības.

Zemes reformas gaitā noteiktām personām varēja rasties un/vai radās īpašuma tiesības vai nu uz zemi, vai uz valsts vērtspapīriem – kompensācijas sertifikātiem. Tādējādi šajā gadījumā tiesības uz īpašumu neietver tikai tiesības uz zemi.

Bijušajiem zemes īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kuri izvēlējās zemes īpašuma vietā saņemt kompensāciju, sākotnēji nebija nekāda iemesla domāt, ka viņiem pienākošos zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus jebkad varētu dzēst naudā. Apstrīdētās likuma normas noteiktam personu

lokam paredzētās tiesības dzēst īpašuma kompensācijas sertifikātus saistīja ar noteikto pieteikšanās termiņu.

Lai būtu tiesības dzēst kompensācijas sertifikātus naudā, ir jāpastāv diviem savstarpēji saistītiem pamatnosacījumiem. Pirmkārt, šādas tiesības ir paredzētas noteiktam subjektu lokam. Otrkārt, šādas tiesības var izmantot tikai tādā gadījumā, ja attiecīgā persona līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījusi kompensāciju.

Pamatots ir Ministru kabineta viedoklis, ka saskaņā ar likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta pirmo daļu valsts neierobežoja, neaizskāra personu īpašuma tiesības uz zemi un neiejaucās tajās. Tieši otrādi, atzīstot tām īpašuma tiesības uz savulaik nacionalizēto zemi, valsts šīm personām deva iespēju izvēlēties zemi vai kompensācijas sertifikātus.

Tādējādi apstrīdētās likuma normas neierobežo to personu tiesības uz īpašumu, kuras kompensāciju ir pieprasījušas pēc 1992.gada 31.decembra.

3. Nepamatots ir iesniedzēja viedoklis, ka apstrīdētās likuma normas ir pretrunā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju (turpmāk – Konvencija). Vēsturisko apstākļu noteiktā situācija bija iemesls atrunai, kuru Latvijas valsts izdarīja, ratificējot Konvenciju. 1997.gada 4.jūnija likuma "Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1.,2.,4.,7. un 11.protokolu" 1.pantā Saeima noteica, ka Konvencijas 1.protokola 1.panta prasības (personas tiesības uz īpašumu) neattieksies uz īpašuma reformu, kas regulē PSRS veiktās aneksijas laikā nacionalizēto, konfiscēto, kolektivizēto vai citādā veidā nelikumīgi ekspropriēto īpašumu atdošanu vai kompensāciju izmaksu bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem. Kā atzinusi Satversmes tiesa, minētā atruna norāda, ka, īstenojot īpašuma reformu, ir pieļaujama gan bijušo zemes īpašnieku, gan citu īpašuma tiesību subjektu tiesību ierobežošana sabiedrības interesēs [sk. *Satversmes tiesas 1998.gada 30.aprīļa spriedumu lietā nr.09-02(98)*].

Līdz ar to likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrajā daļā noteiktās papildu priekšrocības atsevišķām strikti ierobežotām bijušo zemes īpašnieku vai viņu mantinieku kategorijām, arī politiski represētajām personām, ir pieļaujamas un vērtējamas kā atbilstošas sabiedrības interesēm.

4. Satversmes 91.pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas.

Vienlīdzības princips, kas izriet no Satversmes 91.panta pirmā teikuma, liedz valsts institūcijām izdot tādas tiesību normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas atšķirīgos

apstākļos, kā arī vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats (*sk. Satversmes tiesas 2001.gada 5.decembra spriedumu lietā nr.2001-07-0103*).

Likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrās daļas 1. un 3.punktā minētās personas, kurām ir piešķirti kompensācijas sertifikāti, neatrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jo vienas ir pieprasījušas kompensāciju līdz 1992.gada 31.decembrim, bet otras to izdarījušas tikai pēc šā datuma.

Līdz ar to šīs personas neatrodas vienlīdzīgos un salīdzināmos apstākļos un apstrīdētās likuma normas nepārkāpj vienlīdzības principu.

5. Ievērojot iesniedzēja rakstveida lūgumu sašaurināt sākotnējo prasījumu, Satversmes tiesa neizvērtē apstrīdēto likuma normu un apstrīdēto noteikumu normu atbilstību Satversmes 1.pantam.

6. Apstrīdētās noteikumu normas Ministru kabinets pieņēmis, pamatojoties uz likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12. un 14.pantā noteikto pilnvarojumu. Tā kā apstrīdētās noteikumu normas ir analogas apstrīdētajām likuma normām, nav nepieciešams atsevišķi izvērtēt apstrīdēto noteikumu normu atbilstību Satversmei.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.-32.pantu, Satversmes tiesa

n o s p r i e d a :

Atzīt likuma "Par zemes privatizāciju lauku apvidos" 12.panta otrās daļas 1. un 3.punkta un Ministru kabineta 1997.gada 20.maija noteikumu nr.187 "Kārtība, kādā izmaksājama kompensācija naudā, dzēšot par bijušo zemes īpašumu lauku apvidos piešķirtos zemes īpašuma kompensācijas sertifikātus" 3.1., 3.2.2., 3.2.3. un 3.3. apakšpunkta tekstu: "līdz 1992.gada 31.decembrim ir pieprasījuši kompensāciju par zemi" par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. un 105.pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Spriedums pasludināts Rīgā 2003.gada 10.janvārī.